

MARTOS LEVENTE BALÁZS

Isten vonzásában

A szenvedélyes Pál apostolról

„Isten nemcsak Pál apostol létének alapja, hanem az ő szenvedélye is”, írja Joachim Gnilka.¹ Pál életét, apostoli szolgálatát, ennek részeként leveleit is Isten iránti odaadása vezérli és járja át. Tudatos és szabad odaadásról van szó, amely – mivel semmit sem tagad meg Istentől, tehát semmit sem zár ki dinamizmusából – a hiányosra, az öntudatlanra és a még nem ismertre is vonatkozik. Az „én” odaadásáról van szó, amely a nálánál végtelenül hatalmasabb Másik vonzásában tudja és találja meg magát. Így érthető, hogy Pál mint megragadott és birtokolt, végül megragadni és birtokolni kíván.

Pál egész személyének ez az odaadása hatja át leveleit, szavait és tetteit, de meghatározza az Apostolok cselekedeteiben róla kirajzolódó képet is. A levelek narratív részleteihez hasonlóan az előbbi elbeszélés is éppen azt a tapasztalatot rögzíti, hogyan igazodik egyetlen cél szolgálatába annyi sok tanítvány küldetése, hogyan vezeti a Lélek mindannyiukat egyazon terv szolgálatában, hogyan teljesedik be ugyanaz az isteni szándék még az üldöztetésen és meg nem értésen, visszautasított örömhíren és félresikerült jóakaraton át is. A gyökerében jeruzsálemi zsidó evangélium a pogányok megtérésének gyümölcset termi. Miután Pál úrrá lesz a zaklattatásokon, Rómába érkezik, s vele az evangélium is *meta paszész parrésziasz akóliütosz*, azaz „teljes nyíltsággal és akadálytalanul” (ApCsel 28,31). A levelekben Pál saját igazaként védelmezi és fejtegeti Krisztus evangéliumát. A korai végrendeletként is felfogható milétoszi beszédben pedig ünnepélyesen azt mondja Lukács feljegyzése szerint (ApCsel 20,27): „Nem riadtam vissza semmitől, hogy az Isten akaratát teljes egészében fel ne tárjam előttetek.”

Az Istenért való cselekvés szenvedélyeként, az általa eltervezett és Krisztusban nyilvánvalóvá lett evangéliumért való szenvedélyes

1 Gnilka, J.: *Paulus von Tarsus. Apostel und Zeuge*, Freiburg, 1997, 295.

odaadásként jelenik meg leveleiben. Pál a teljesség és a kizárólagosság igényével lép fel olvasóival szemben.² Igénye, hogy elfogadják az „ő evangéliumát” mint az evangéliumot (Gal 1,6–9), de igénye az is, hogy ebből az evangéliumból vagy ennek a gyümölcseiből maga is teljesebb(en) részt kapjon (1Kor 9,23). A töredékes ismerettel szemben a tökéletes szeretetre tör (gyermeki én helyett érett felnőttiséget állít önmagáról), de szavaiból azonnal kiderül az is, hogy a szeretetben céljához ér majd az ismeret (s hogy a felnőtt még mindig várja a végső beteljesedést), amikor majd „úgy ismer meg, ahogy ismert” ő maga is (1Kor 13,9–13).

Pál szüntelen cselekszik, és bár cselekvése belső elhatározást és szándékot valósít meg, sohasem öncélú vagy öntörvényű. Még legkimunkáltabb értekezéseiben is vissza-visszatér címzettjeinek konkrét helyzetéhez és szükségleteihez, tehát eleven kapcsolatban marad a számára előre adott valósággal. A „szeretethimnusz” több részlete közvetlenül a bölcsességükben felfuvalkodó korintusiakat veszi célba (1Kor 13), a feltámadásról szóló 1Kor 15 szintén a közösség tényleges kérdéseit és kételyeit oszlatja el, s a római levél, Pál evangéliumának „summája” a hitről és megigazulásról egységbe kapcsolja és reményre hangolja a közösség pogányságból és zsidóságból megtért tagjait. Pál apostol legszemélyesebb ügyének tartja, hogy apostoli felhatalmazásának isteni eredetét megvédje minden támadással szemben, legyen szó a galata, a filippi vagy a korintusi közösségekben felmerült kételyekről, illetve közük férközött ellenfeleiről. Élete válasz – egyetlen meghívásra és sok-sok kihívásra.

Állandóan úton van és fáradozik – saját állítása szerint többet, mint az összes többi apostol (1Kor 15,10) –, és erre az életre hívja azokat is, akikhez küldetést kapott (vö. 1Kor 15,58). Türelmetlen és intenzív életet él (vö. pl. 2Kor 7,5). Intenzív, azaz ellentétek között feszülő és a feszültségek feloldásában felszabaduló élete (vö. 2Kor 4,7–12; 6,9–10) választás elé állítja mindazokat, akik találkoznak vele. Jól megfér egymás mellett a levelét hitelesítő saját kezű aláírás, a közösségből kizáró átok, illetve szeretetének végső kinyilvánítása (1Kor 16,21–23). Maga lenne átkozottá, hogy másokat megmentsen (Róm 9,3); saját szívét kínálja, hogy másokét megnyerje (2Kor 6,11–13).

Honnan jön Pál szenvedélye? Talán éppen onnan, ahova tart. Istentől. És mi az, ami a létének alfája és ómegája közti térben feszül? A keresztt. Krisztusé, Pálé, mindenkié.

Pál újra meg újra visszatér a kereszttel terébe, és tudatosan innen beszél. „Nem akarok másról tudni köztetek, csak Jézus Krisztusról, a megfeszítettéről” (1Kor 2,2). „Krisztussal engem is keresztre feszítettek. Élek, de már nem én, hanem Krisztus él énbennem. Minthogy azonban most még testben élek, Isten Fiának hitében élek, aki szeretett, és feláldozta magát értem” (Gal 2,19–20, vö. 6,14). Visszateér ebbe az állapotba, amelyet elszenvet és választ, mint életének és

² Ide kapcsolható az autentikus levelekben nem is túl gyakori utalás a jegyesi szeretetre (vö. 2Kor 11,2–4), továbbá az Úrhoz való osztatlan ragaszkodásra (vö. 1Kor 7,32–35).

apostoli művének forrását: „Ki gyöngé, hogy én ne volnék gyöngé?” (2Kor 11,29). „A gyöngék közt gyöngé lettem, hogy megnyerjem a gyöngéket. Mindenkinek mindene lettem, hogy mindenkit üdvözítsek.” Krisztus keresztje Pál számára valóban az élet fája, valóban magasba emelő mérleg (vö. 2Kor 11,7), de a Megfeszített szeretetének lenyűgöző megtapasztalása indítja mások szolgálatára is. Ezért írhatja, hogy „Krisztus szeretete sürgeti” (2Kor 5,14). Az itt szereplő *szüinekhei* szó ugyanakkor olyan ösztönzést jelent, amely kétirányú korlátozásból fakad (vö. Fil 1,23), esetleg két irányból megtámasztja, korlátaival irányítja és összefogja az ember sokféle törekvését. Aki olyan elevenen éli az életet, hogy másokért „balga” és Istenért „magán kívül” lehet, aki nemcsak az égbe való elragadtatását, de teljes gyöngeségét és akaratának végső tehetetlenségét is megtapasztalja (vö. 2Kor 5,13; 11,16; 12,11; 2Kor 12,1–5; Róm 7,7–25; vö. Gal 5,17), annak szüksége is van a keresztre, amely új törvényként szilárdan megtartja őt (vö. Gal 5,24), és szinte a szövetség új jeleként a testén is megjelenik (vö. Gal 6,17).

A megfeszített Krisztussal való tudatos egyesülés Istentől kapott és Istenhez vezető szenvedélye, amely egyaránt átöleli Pál személyét és misszióját, különös szépséggel jelenik meg a *Fil* levél 3. fejezetében. A fejezetet Pál a vele szemben áskálódó, zsidó származásukat fitogtató tévtanítókkal vitázva indítja (3,2–3). Úgy tűnik, vádaskodásuk kényszeríti ki zsidó identitásának megvallását.³ Ebben az esetben tehát ők jelentik az üldöztetés és meg nem értés keresztjét, amelyet Pál indulattal, de a kifejtés és a közösség védelmezésének szenvedélyével magára vesz. Felsorolja a zsidó néphez való tartozásának hagyományos jeleit, a körülmetélést és a törzsi hagyományt, majd a cselekedeteiben is nyilvánvaló szándékot, hogy a törvény teljességét megtartsa (3,4–6). Ez azt is jelenti, hogy azonos kiindulóponton helyezkedik vitapartnereivel, akiket ugyan nem tekinthetünk a levél közvetlen címzettjeinek, de fertőző gondolataik révén mégis jelen vannak a közösség számára. Pál saját múltját mutatja be és kínálja fel olvasóinak, hogy jobban megismerhessék szándékait és motivációját. Ha a páli antropológia elemzésében a *sarx* fogalmát az ember „hústestével” vagy „bűntestével”, régi szokásaival és énjével szokták azonosítani, azt mondhatnánk, hogy ezekben a versekben Pál mintegy előkészíti azt a „testet”, bemutatja azt a régi ént, amelyet „szokásaival együtt” (Kol 3,9) le kell vetni, illetve keresztre kell feszíteni. Az is jellemző, hogy a jelenben megtapasztalt ellenállást éppen azoktól kell elszenvednie, akikkel azonos gyökerekből táplálkozik: zsidó eredetű, de valójában vele együtt a Názáreti Jézusban hívő tévtanítóktól. Az lett a keresztje, ami a legteljesebb mértékben hozzá tartozik, ami szinte ő maga.

Pál a 6. versben azt írja, hogy „az egyház üldözésében buzgó” volt. Ez a kijelentés az 5–6. versek hármas felsorolásába illeszkedik,

³ Egyértelmű, hogy nem szégyenről vagy vonakodva előadott történetről van szó. Igaz, hogy Pál megkülönbözteti a Krisztusban való dicsekvést (*kaukhómēnoi*) és a testben való bizakodást (*pepoithotesz*). Lásd ehhez M. Tiwald: *Herbrüer von Hebräern. Paulus auf dem Hintergrund frühjüdischer Argumentation und biblischer Interpretation* (HBS 52), Freiburg, 2008, 155–157.

amelyben zsidó cselekedeteit mutatja be. A három egymás utáni kifejezés első és harmadik tagja fogalmilag is összetartozik („törvény szerint”, „a törvény előtti igazságosság szerint”), második tagját viszont – bár formailag az előző kettőnek megfelel – valószínűleg módhatározóként kell értelmeznünk. Pál „buzgó üldöző” volt. Az üldözött egyház modernkori tapasztalatait felelevenítve nehéz ellenérzések nélkül elsiklani e kifejezés mellett. Esztelen harag, gonoszság villog azok szemében, akik alaposan és módszeresen akarnak másoknak ártani. Az üldöző ismeri áldozatát, és minden szempontból meg akarja semmisíteni. A Fil 3,5–6 összefüggésében a farizeusokra és a törvény tökéletes megtartására vonatkozó kijelentések az erkölcsi fölény, ezáltal az erkölcsi megsemmisítés képzetét keltik.

Az üldözés (*diókó*) szó viszont azért különleges, mert Pál néhány verssel később éppen ezzel a kifejezéssel Krisztus utáni cselekvő vágyakozását fejezi ki, hiszen „Krisztus üldözéséről” beszél (3,12.14). Ez azt jelenti, hogy Pál immár önmagát hajszolva üldözi Krisztust. Meg akarja ragadni azt, aki őt már előbb megragadta (*diókó de ei kai katalabó, ef hó kai katelémfthén húpo Khrisztu*). Hogy ez a „megragadás” mennyire konkrét és közvetlen kifejezés, és mennyire illik az üldözés helyzetéhez, arra példa lehet az Mk 9,18, ahol a gonosz lélek ragadja meg áldozatát, és összevissza rángatja; de gondolhatunk a Kiv 15,9 versére is, ahol az ellenség akarja elfogni az Egyiptomból menekülő zsidóságot. Itt azonban arra irányul a szerzés szenvedélye, akit ember el nem foghat, sőt fel sem foghat egészen, akit legfeljebb ajándékaiban érhet utol, hogy aztán mégis újra meg újra nyomába eredjen. Nem véletlen, hogy a *diókó* ige tárgyai között a páli levelekben megtaláljuk a jóságot (1Tessz 5,15), az Isten igazságosságát (Róm 9,30 – itt szintén szerepel a *katalambanó* ige is), a vendégszeretetet (Róm 12,13) és általában a szeretetet (1Kor 14,1).⁴

A Krisztustól megragadott ember „Krisztus után kitárt” életet él. Ezt fejezi ki a 13. vers, amely szerint ugyan nem gondolja, hogy már magához ragadta Krisztust, de azt igen, hogy „elfelejtve a mögötte lévőket, kitárulva az előtte lévők felé” él. Ennek a különös összetételnek a második melléknévi igeneve (*epekteinomenosz*) a másik ember felé kinyújtott karok képét az egész személyre alkalmazza. A jövő, a személy beteljesedése, amelyre egész lénye kitér, amely felé előrehajol és előrenyúl, a 13. versben egyszerre valami és valaki. Olyan jutalom, amelyet Isten felülről Krisztusban (*en Khrisztó*) ad, akit Pál szenvedéllyel hajszol.

A 12. és 13. versek egyaránt tagadással kezdődnek. Ezt úgy is érthetjük, hogy Pál a vele szemben megfogalmazott vádakra válaszol, mégpedig azok vádjaira, akik a tökéletesség utáni vágyát félreértik, és magatartásának gyökereként a tökéletesek gőgjét ostorozzák. A 15. versben azonban éppen Pál mondja magát és a vele egy hiten levőket tökéletesnek (*hoszoi un teleioi*). Ismerve azt a szenvedélyt, amellyel Pál csüng az igazságon, arra is gondolhatunk, hogy Pál a saját szívében felmerülő váddal szemben pontosít és védekezik. A tökéletes üldöző nem saját tökéletességét hajszolja már. Az

4 Vö. Knoch, O.: *'diókó, diógmosz'*, EWNT I. 816–819.

alvilágba húzó szenvedélyéből kiragadta Krisztus „égi meghívásával”, amelynek díjáért úzi önmagát (14. vers: *diókó eisz to brabeion tész anó klészeósz*). A földön Krisztus csak annyiban ragadható meg, amennyiben megragad, csak annyiban ismerhető fel, amennyiben feltárja önmagát a hitben, a tökéletesség pedig csak a tökéletes igyekezetet jelentheti. A kétszeres tagadás (12–13. vers) annak belső helyzetét tükrözi, aki ismeri saját korlátait, mégis nekifeszül a teljességnek, mert ez a teljesség személyesen megszólította és magához vette őt. A jutalom (*brabeion*) annak küzdelmét koronázza, aki földies erőit is teljes egészében odaadja, és engedi, hogy célja rendezze életét.⁵

Mindez nem volna lehetséges a Krisztussal való találkozás és a benne való átalakulás nélkül. Erről szól a fejezet középpontjában elhelyezkedő két egység: 3,7–8 és 3,9–11. A Fil 3,7 megfogalmazza azt a teljes átértékelődést, amely Pálban végbement: „Ám amit akkor előnynek tartottam, azt Krisztusért hátránynak tekintem.” A 8. vers inverziója Krisztus ismeretét és a hozzá tartozást tartja legfőbb értéknek, s ezeket helyezi a mondat elejére és végére, míg közben minden addiginak az értékvesztését illusztrálja. Minden semmivé lett Krisztusért.⁶ Pál számára egyetlen elérhető, mégis megmásíthatatlan valóság marad, amelyet tagadhat, de meg nem semmisíthet, ez pedig saját maga, saját személye. Ez a személy pedig „ismer” és „előre tárul” (13. vers) a hitben adott felé. Ezért a hit tetteként (9. vers) újabb inverzióval Krisztus feltámadásának erejét és az ő keresztjében való részesedést adja meg törekvésének céljaként (10–11. vers).

- A Hogy megismerjem őt és feltámadásának erejét,
 B de a szenvedésben is vállaljam vele a közösséget,
 B' az ő halálához hasonlóvá váltan,
 A' s így valahogy eljuthassak a halálból való feltámadásra is.

A mondatot az ismerés szava vezeti be, amelyet már a 8. vers is említett. Az erő megismerése megtapasztalás, nem csupán szellemi tevékenység. Pál bizonyosan vágyik a feltámadásra, amelyben erőt lát, ugyanakkor annak végleges elérése még bizonytalanságot hordoz magában (valamiként – *ei pósz*).

A „halálához hasonlóvá váltan” (*szümmorfidzomenosz tó thanató autu*) kifejezést némelyek mediális alaknak tartják. A négytagú gondolatsor második és harmadik elemét kötik össze, amelyek így az apostol cselekvő igyekezetét festik le. A 3,21 vers gondolataival párhuzamot vonva inkább a passzív értelmezés felé hajlunk. Úgy értjük ugyanis Pál szavait, mint aki a harmadik és negyedik mondatrészben már nem cselekszi, hanem elszenvedi a halált. A Krisztus

5 Vö. 1Kor 9,24–27. Az 1Kor idézett szöveghelye a versenyzés motívumának az ént egyesítő, önelgyező potenciálját emeli ki. A Fil-ben Pál a verseny céljára összpontosít. Megemlítjük még az 1Kor 4,9 szövegét is.

6 Nem megsemmisülésről, hanem viszonylagos értékvesztésről van szó. Az ismeret bőssége (*to hüperekhón tész gnószeósz*) minden addigit felülmúl. Pál azonban nem tagadja a törvény nevelő, előkészítő szerepét (vö. Róm 3,21.31; Gal 3,24).

halálához hasonlóvá válása nem saját cselekedete, illetve csak annyiban, amennyiben Krisztus közvetlen és végső megismerése a halálban átalakítja őt. Ebből a passzív helyzetből érthető a negyedik tag látszólagos bizonytalansága, amely valójában a remény nyitottsága.⁷

A szakasz néhány jellegzetességét szeretnénk kiemelni.⁸ Ahogy másutt (pl. 1Kor 1,14–16), Pál itt is többször a „hozzáadás” elvét követi. Egy-egy mondatnál vagy akár több verssel is újra meg újra az előbb röviden megpendített témát magyarázza és kiegészíti (vö. 3,4a és 3,4b; 3,7 és 3,8; 3,9a és 3,9b–11; 3,12 és 3,13–14). Az egész gondolatmenet ugyanakkor az inverzió alakzatát követi. Az érvelés kétszeresen is átfordul a múlt felől a jövőbe: a 3,4–6 és 3,12–14 szakaszok a cselekvés, köztük a 3,7–8 és 3,9–11 pedig az értékek szintjén fogalmazzák meg a múlt és a jövő kapcsolatát, s eközben a két középponti szakasz magában véve is egy-egy inverziót alkot.⁹ Pál önmagáról mind részletesebben szól, miközben arról beszél, hogyan válik mind teljesebben hasonlóvá Krisztushoz. Szavai bőséggel olvasóit, szívének és személyének egészével Krisztust célozza meg. Levelét tehát valóban *átjárja* a Krisztus iránti szenvedély.

A 3,17–4,1 szakasz úgy jelenik meg, mint valami újraolvasás és összefoglalás. Pál siratja Krisztus keresztségének ellenségeit, akik földiesek (3,17–18 vö. 3,2,10). Velük szemben újra az égiekre irányítja olvasói figyelmét (3,19 vö. 3,14), ahonnan Krisztus is eljön majd, hogy a „megaláztatás testét” (3,21 vö. 3,4) átalakítsa, és végül mindent „vele eggyé formáljon” (3,21 vö. 3,10). Égi jutalmának előlege és záloga pedig maga a szeretett filippi közösség, amely „öröme és koronája” (4,1), s amelyet arra hív, hogy kövesse őt (3,17).

Pál Krisztussal együtt semmivé válhat a kereszten, hogy éppen így – szenvedve, üldözötten, nélkülözve és részvétől hajtva – élje át a legteljesebb életet, Krisztus ismeretét és birtoklását. A megfeszített Krisztus ismerete fordítja át életének szenvedélyét. Célja már nem a megsemmisítő üldözés, amely tárgyát elveszejtve önmaga ellen fordul, hanem a felemelő hajsza, amely soha nem telhet be az élő Isten teljességével. Hogy mi marad az üldöző énjéből, végül is titok – ahogy végső soron titok az is, ki volt azelőtt.¹⁰ Csak a kereszt tárhatja fel, amely régi énjét is elrejtette.

A múlt megtagadottan is tovább él, pontosabban éppen keresztre feszítve élhet tovább és támadhat fel. A meg nem semmisülő s ezért önmagát állító „én” nem marad magára önzésében, hiszen Krisztus valóságosan megragadta, önmaga pedig tényleg a kereszten meg-

7 Vö. Róm 1,10; 11,14 (*ei pász paradzélószó*).

8 A kommentárirodalomból J. Gniska (HThKNT; Freiburg, 1968) és G. F. Hawthorne (WBC; Waco, 1983) művének jó hasznát vettük.

9 Úgy tűnik, a nyelvi megfogalmazás itt is az átadott gondolat jegyeit viseli magán. Hiszen az inverzió hasonló gondolatok fordított rendben és megváltozott formában való visszatérése. Egyetérthetünk Gerd Theißenel, aki Pál apostol esetében „transzformatív emberképről” és „transzformációs dinamikáról” beszél. Lásd Theißen, G.: *Az őskeresztység élményvilága és magatartásformái*, 71–89.

10 Pál bevallja, hogy nem ismeri egészen önmagát sem: 1Kor 4,3–5. Lásd Theißen, i. m. 93–95. Theißen álláspontja azonban (uo. 96), miszerint Mózes leple, amely arcát a Találkozás sátránál fedi, illetve amely a Tórárt olvasók szívét is fedheti (Kiv 34,29–35; 2Kor 3,12–18), nehezen tartható.

ismert Krisztushoz kíván csatlakozni. A személyt a megismerés vágya vezeti és emeli, de keresztként magával hordozza régi énjét is a felülről kezdeményezett és felfelé irányuló szenvedélyes hajszában. Ebben a megismerésben foglalható össze, hogy képes megnyílni és cselekedni, az egészre kitérni és az egész felé előrenyúlva megsemmisülni. Szenvédélyes megismerésében Isten indítja és vezeti. Hiszen maga Isten az, aki az ember után nyújtja karját, ahogy Pál a rómaiaknak Izajás szavait idézve írja (Róm 10,21). Maga Isten az, aki ismeri az embert, és majdan ismertté is teszi magát számára (1Kor 13,12). S az ember, aki önmaga számára is titok, csak ebben a folyamatban válhat mind áttetszőbbé saját maga előtt is.